

Smaastykker.

Iagttagelser og Fund i Roskilde og Omegn.

Af Carl Christensen, „Karlsbo“, Roskilde.

Saa at sige hele mit Liv har jeg tilbragt i Roskilde, hvor jeg fødtes 15de September 1870. Mine Forældre lærte mig allerede som Barn at se det skønne og smukke i Naturen, og jeg blev, hvad man kalder, en Naturelsker i Ordets fuldeste Betydning. Da jeg tillige altid har haft stærk Interesse for mit Lands ældre og nyere Historie og særlig for den arkæologiske Videnskab, har jeg under min Virksomhed som Jordarbejder, dels ved Nedlægning af Vand- og Gasledninger og dels ved Brøndgravning og almindelige Planeringsarbejder, haft rig Lejlighed til at gøre en Række Erfaringer over Jordbundsforholdene i min By, følge Spor af Forfædrenes Liv og gøre en Række Fund. Senere har jeg — særlig efter at Interessen for Fortiden og de gamle Sager var vaagnet hos Arbejderne — haft Lejlighed til ved Jordarbejder rundt i Byen at kunne fortsætte mine Iagttagelser og indkøbe flere interessante Ting, hvoraf mange er kommet i Nationalmuseets Samlinger.

I det følgende vil jeg fortælle lidt om, hvad jeg har lagt Mærke til, og om nogle af de mange Fund i Byen og Omegnen, som jeg har haft med at gøre.

Byens Beliggenhed og ældre Bebyggelse. Selv om der i Aarenes Løb, særlig ved Opfyldninger, er sket store Forandringer med hele den Plads, Byen nu indtager, kan jeg dog af det nuværende Landskab og ved at huske, hvordan Forholdene var i min Barndom og Ungdom, finde ud af, hvorledes Pladsen, hvor Byen ligger, maa have set ud i de ældste Tider. Hele Pladsen skraaner oppe fra det højeste Punkt ved det nye Vandtaarn paa Køgevejen ned mod Fjorden. Desuden kan man iagttagte en stor Sænkning Øst om Byen, omtrent fra den gamle Munkesø Sydøst for Jernbanestationen og ned mod Haraldsborg, og en anden stor Sænkning Vest om Byen; maaske har der i Syd været Forbindelse mellem disse Sænkninger.

Fra Munkesø og fra de meget rige Kildevæld, som man endnu den Dag i Dag kan støde paa i Byens østlige Del, er der gaaet Vand ud i Sænkningerne og har frembragt Mosedrag og Sumpe. Disse Sænkninger kom senere, da Byen blev befæstet, til at indgaa som et naturligt Led i Befæstningen paa enkelte Strækninger.

Med Udgangspunkt fra Kildevældene ved Munkesø kan man sige, at Roskilde er blevet bygget ligesom i Deltaet mellem de to store Sænkninger, idet der inde i Midten mellem Mosedragene har raget større eller mindre Knolde op, hvorpaa Bebyggelse har kunnet finde Sted. Roskilde ligger ikke paa en stor, regelmæssig Højde, thi rundt omkring inde i Byen støder man paa store Tørvelag, der viser, at Terrænet flere Steder har været Mose og Sump. Jeg skal bl. a. nævne, at Hersegades Mølles Bageri i den søndre Ende af Gaden ligger paa Pæle, idet der er Tørvelag i 6 Alens Dybde; ved Roskilde Bryggerier i Algade er der ogsaa fundet Tørvelag. Naar jeg ved Brøndgravning i Nærheden af Domapoteket har maattet gaa igennem 18 Alen Gruslag, mener jeg, at man altsaa her har en af de omtalte Højder eller Knolde. At den østre Del af Byen er meget vandrig, og at Aarerne gaar højt op, ses af, at der ingen Steder er over 18—20 Alen dybt ned til Vandlagene igennem Blaaler, og ved denne Dybde sætter der Presvand i Brøndene paa 4—6 Alen, rent og klart Vand.

Man maa ikke tænke sig Landskabet af samme Udseende som nu; først har det jo været meget mere sumpet og med mange Moser, og alt det højere liggende Land har været dækket af Vildnis og Urskov.

Det var naturnødvendigt for Oldtidens Folk at søge Steder med Ferskvand, derfor har der ogsaa, hvor Roskilde nu ligger, i Oldtiden været Beboere til Stede i stort Tal. De har boet paa begge Sider af de store, sumpede Strækninger. Herom vidner de Flintredskaber, der er opsamlet paa de gamle Boplads. Hvor min Ejendom, Gormsvej 21, ligger, har der f. Eks. været en saadan Boplads fra Oldtiden, og jeg har hypigt i min Have og paa den tilstødende Grund fundet Pilespidser og andre Flintredskaber af de ældste Typer. Ved Udgravning af Grunden til mit Hus har jeg fremgravet et Ildsted fra Oldtiden, brolagt med sortbrændte Granitsten.

I den ældre Stenalder var Vandstanden ikke saa lidt højere end nu, og selvfølgelig ogsaa her i Roskilde Fjord. Den gamle Strandlinie maa være gaaet helt op til Foden af Maglekildebakken, hvor den egentlige Stigning begynder, omtrent ud for Sct. Mortens Mølle. Her har jeg ved en Udgravning i 5 Alens Dybde fundet Tang, Muslingeskaller og Strandgrus. Sandsynligvis har den gamle Strandlinie fulgt Skrænten oven over

Fællesbageriet ved Sortesti. Ud paa den gamle Fjordbund maa der, da Vandet forlængst har trukket sig tilbage, i Tidens Løb være ført Masser af Fyld for at højne og planere de sumpede Strækninger og gøre dem egnede til Dyrkning og Bebyggelse.

Den gamle Voldgrav. Omkring 1150 befæstede Svend Grathe Byen. Foruden af Vold og Grav, der tildels har fulgt de store Sænkninger, har Befæstningen rimeligvis bestaaet af Træpalissader, og ud i Voldgraven har der gaaet halvcirkelformede Bastioner. Om Voldgravens Forløb har jeg gjort et Par Iagttagelser. Under et Planeringsarbejde, jeg udførte Syd for Banen, ikke langt fra den gamle Munkesø, nemlig ved Winthers Tagpapfabrik, fandt jeg den gamle Voldgrav. Herfra er den gaaet i vestlig Retning Nord om Toldboden og videre langs Jernbanegade, thi ved Udgravning af Grunden til Nr. 34 opdagede jeg igen Voldgraven og tilkaldte Nationalmuseet, og det viste sig ved Undersøgelsen, at inderste Side af Voldgraven her ligger i Jernbanegades nordre Side, og at Gaden altsaa løber en Strækning i den nu opfyldte Grav. Her i Jernbanegade kunde Gravens Dybde anslaaes til 8 Alen, og den har maaske været ca. 20 Alen bred. Paa Gravens Side saas et Udløb, der er kommet inde fra den bagved liggende Grund, hvor Frue Kirke nu ligger. Der har mange Steder maattet være lignende Udløb ned til Voldgraven, der ellers har faaet sit Hovedtilløb af rindende Vand fra de store Kildevæld i Byens søndre og østre Del, som jeg har omtalt.

Ved Planeringsarbejdet ved Winthers Tagpapfabrik, hvor jeg stødte paa Voldgraven, fandt jeg 3 Armbrøstpile af Jern samt 2 smukke, velbevarede, lødige Sølvmonter, ens prægede, med et Hoved mellem to Taarne paa den ene Side og en Mand i Rustning paa den anden Side. De findes nu i Møntkabinettet.

I Aarenes Løb har jeg selv gjort mange Fund af Sager fra Oldtid og Middelalder baade i Roskilde By og dens Omegn, ligesom jeg til Nationalmuseet har købt utallige gode Fund fra de Tider. Jeg skal her nævne nogle af de vigtigste og interessanteste.

Fund i Roskilde By. I Fruegade: 3 Broncestyler og et Hængesmykke fra Oldtiden, bestaaende af en smuk, gennebornet Bjørnetand.

I Skomagergade Nr. 12 ved Udgravning til Svaneapoteket: ca. 20 forskellige Benredskaber samt 2 Stykker ca. 1 Alen lange Redskaber af den saakaldte Bøgesten.

I Skomagergade Nr. 3 ved Udgravning til Købmænd Winthers Ejendom: et Munkesignet af Bronze, en Del Broncegenstande, en guldforgylt Laas til en Dør og flere gamle Monter.

I Skomagergade Nr. 4 ved Udgravning til „Centralen“: en Bronzearmring (fra Jernalderen).

Raadhustorvet Nr. 14, Hjørnet af Allehelgensgade, ved Udgravning til Garver Winthers Ejendom: en Træskaal af Elle-træ. Samme Sted har jeg personlig fundet en „Runestav“ af Bøgetræ med Runer paa alle fire Sider. Arkæologerne forklarer den som en Art Tryllestav; Indskriften kan ikke tydes. Der findes intet tilsvarende Stykke i vore Samlinger. Den opbevares i Guldkammeret i Nationalmuseet.

I Algade Nr. 2, Købmand Parliins Ejendom, fandtes ved Udgravning til Kinografen en romersk Broncelampe.

I Algade Nr. 13 fandtes 1922 ved Udgravning i Hotel „Prinsen“ en af fint Guld forarbejdet Trolovelsesring, prydet med en sleben Agat og to sammenlagte Hænder. Ringen stammer fra Christian II's Tid og findes nu i Nationalmuseets 2. Afdeling.

Algade Nr. 24, Tobakshandler Nielsens Ejendom: en Sølvklump indeholdende 53 Stkr. kronestore udenlandske Sølvmonter.

Paa Domkirkepladsen: en meget stor Berlok (Hængesmykke) af fint Guld og gammelt Arbejde.

Rundt om i Byen har jeg selv og andre fundet utallige Naale, Styler, Kamme, Prene, Benskjøtter, Knive, Sakse, Nøgler, Spænder, Potter, Kakler samt fra Brande stammende Metalklumper. Desuden skal jeg nævne 2 Gulddukater (12-Mark Stykker) tillige med en Mængde gamle Mønter.

Et Kammagerværksted. I Historisk Samfunds Aarbog 1923 omtaler Premierløjtnant *Otto Smith* gamle Kamme og Styler og udtaler, at det er sjældent at konstatere Kammagere i Norden. Jeg har konstateret og kan fortælle om en saadan Haandværkers Arbejdsplads i Roskilde. Under Udgravning af Grunden til Ejendommen Nr. 15 i Olsgade lige ud for Munkebro blev jeg tilkaldt. Der var fundet 3 à 4 Stkr. Benkamme af Typen med Nagler og Benskiner samt 2 lange Kamme med 5 Tænder. I Fylden, der laa oven paa et faststampet Lergulv, fandtes i et Hjørne ligesom sammenfejet et ca. 8 Tommer tykt Lag af udskaarne fine, ganske grønne Benspidser. Ved med et Sold at sigte Jorden fra fandtes en Del korte Metalstifter af samme Slags, der brugtes til Kamme. Her har Kammageren arbejdet og boet, og vi kan altsaa konstatere Tilstedeværelsen af en Kammager i Roskilde By.

Fund fra Omegnen. Særlig ved Roskilde Fjord har jeg gjort en Mængde Fund af Oldsager. Jeg har gennemvandret store Strækninger af Kysterne af den indre Del af Fjorden Syd for Østskov—Jyllinge og gjort Fund baade i Strandkannten og ude paa Lavvandet. Jeg har besøgt de uddøde Østers-

banker ved Jyllinge, og særlig har jeg arbejdet ved Parcelgaardspynten og ved Ydinggaard; alle de nævnte Steder er mine Undersøgelser foregaaet ude i Vandet. Ved Parcelgaardspynten har jeg paa ca. 1½ Alen Vand fremdraget over 100 Stenalderredskaber, hvoraf mange findes i min egen Samling, og ved Ydinggaard, ligeledes paa ca. 1½ Alen Vand, vel nok over 200 Sager fra den ældre Stenalder, der efterhaanden indsendtes til Museet.

Særlig Glæde har jeg haft af to Fund, der af Museet er betegnet som enestaaende. De er begge gjort ved Bognæs Vesterskov paa Sydsiden af den Pynt, der ender i Agernæs. Paa en af mine Vandringer var jeg en Dag standset for at tage mig et Frokosthvil; jeg sidder og ser paa Stenene i Strandkanten, een forekommer mig at være særlig fint afrundet, jeg rejser mig for at tage den op, og til min store Glæde trækker jeg op af Vandet en ca. 10 Tommer lang, smuk, spidsovalt formet Grønstensøkse. Ikke langt fra dette Findested ser jeg en Dag ude ved Stranden et Stykke af en Hjortetak stikke op af Sandet. Det maa være bearbejdet, siger jeg til mig selv, saadan som det er afskaarret. Jeg gaar hen og trækker det op — og faar et Stykke Hjortetak i Haanden, formet nærmest som et Stokkehaandtag. Det slaar mig øjeblikkelig, at dette maa være Skæftet til et Stemmeredskab, og ganske rigtigt, i Stokkehaandtagets ene Ende er der en Indskæring; jeg bukkes mig hastigt ned og finder i Hullet, hvoraf jeg fremdrog Hjortetakken, det lille Flintskærpe, der passer nøjagtigt ind i Skæftet. Jeg havde gjort et af de yderst sjældne Fund af et skæftet Stemmeredskab fra Oldtiden; man har jo i Hundredtusindvis af Stenredskaber, der alle er fundet — eller i hvert Fald opsamlet — uden Skæfte, og saa vidt jeg ved, findes der i Museet foruden mit Fund kun een skæftet Økse. Intet Under, at Direktør *Sophus Müller* var særlig glad og lykønskede mig til mit Fund, den Dag jeg afleverede det paa Museet. Jeg vil være saa ubeskeden ogsaa at fortælle, at Professor i Arkæologi *Blinkenberg* har fremhævet overfor mig selv min Evne til at se og opdage Oldsager, hvor mange gaar forbi uden at se noget. Det maa jo være en Evne, der uden min egen Fortjeneste er mig givet, saa derfor maa jeg have Lov at sige det.

Af andre Fund fra Roskilde Omegn skal her kun nævnes, at jeg under mit Arbejde med Gravning af en Brønd i en Have paa Frederiksborgvej (lidt Nord for Vejen op til Himmelev, Glashandler Kruses daværende Ejendom) har fundet en Betalingsring fra Broncealderen af fint Guld og paa ca. 10 Gram.

Den hellige Sten. Til sidst skal jeg fortælle om, hvorledes jeg ude ved Ørnesæde ved Haudrup reddede en gammel, hel-

lig Sten med dybt indgnedne Huller fra at blive slaaet i Stykker. Den var tiltænkt at skulle være Paksten ved en Grundstøbning, og Stenhuggeren havde netop begyndt at tumle med den — den var 1 Alen høj —, da jeg opdager Hullerne, der viser, at vore ældste Forfædre har benyttet Stenen ved deres Dyrkelse af Solen. Jeg byder hurtigt Stenhuggeren 10 Kr. for den smukke Sten, som jeg gerne vil have hjem til Pynt i min Have; da Ejeren kommer til, gaar Købet i Orden, og samme Dag er Stenen, vel indpakket i Halm og et Par Sække, paa Vej til Nationalmuseet. Nu staar den i den saakaldte Runehal sammen med bl. a. den berømte Runesten fra Snoldelev.

— — —

Her er kun nævnt lidt af det meget, der i Aarenes Løb er gaaet gennem mine Hænder, og alt det tilsammen er dog kun en ringe Del af den Mængde af Genstande, der endnu ligger gemt i Jordens Skød.

Fra første Færd blev mine Spørgsmaal om gamle Sager modtaget med Munterhed, da Arbejderne jo ikke forstod mit Kulturarbejde; men efterhaanden vaagnede der hos dem en Forstaaelse af, at der maatte være en Grund for min Samlervirksomhed, og nu efter 20 Aars Forløb har jeg den Glæde at se Byens Jordarbejdere som ivrige og opmærksomme Spejdere efter gamle Sager. Og efterhaanden er der jo ogsaa i hver By Landet over blevet Samlere af Fortidsminder.

Arkæologiens Hjælpere. Det er jo saadan, at Arkæologiens Videnskabsmænd har deres bedste Hjælpere i Tørvegraveren og Jordarbejderen. Sidder der mange rundt om i det danske Land, hvis Interesse er vakt for vore Forfædres gamle Minder, da reddes meget fra Undergang; raader Ligegyldighed og Vrangvilje, gaar de gamle Sager uhjælpelig deres Ødelæggelse i Møde.

Arkæologien har sin store Betydning for den menneskelige Aands frie Udvikling og kan vanskeligt vurderes højt nok; thi denne Videnskab har gennem sine mange og dygtige Videnskabsmænd og Forkæmpere kastet Lys over Menneskeslægtens Liv og Færd i de forgangne Tider, og dertil kommer dens store folkeopdragende Betydning.

Vore Nationalskatte har ingen Mand eller Kvinde Ret til at forringe, men en hellig Pligt at samle, forøge og bevare gennem Tiderne. Danmarks Oldtidsminder er en Skat, som intet andet Land kan fremvise Mage til, og som jeg efter bedste Evne vil virke til Gavn for i min Tid.
